

הינחלו הלוויים לעתיד לבא ב'קניו, קניזו וקדמוני' - אם לאו?

ספר דברים פרק יח

(א) לֹא יִהְיֶה לַפְּהַנִּים הַלְוִיִּם כָּל שֶׁבֶט לְוֵי חֵלֶק וְנִחְלָה עִם יִשְׂרָאֵל אִשִּׁי יְדוּד וְנִחְלָתוֹ יֵאָבְלוּ: (ב) וְנִחְלָה לֹא יִהְיֶה לוֹ בְּקָרֵב אָחִיו יְדוּד הוּא נִחְלָתוֹ כְּאֲשֶׁר דִּבֶּר:

רש"י על דברים פרק יח פסוק א

(א) כל שבט לוי – בין תמימין בין בעלי מומין: חלק – צביזה: ונחלה – בארץ [= סתם, כלומר, בכל חלקי ארץ ישראל]: אשי ה' – קדשי המקדש: ונחלתו – אלו קדשי הגבול תרומות ומעשרות [י'אכלון] – וממשיך רש"י:

1. [פירוש הפשט]: אבל נחלה גמורה [=בחלוקת הארץ] לא יהיה לו בקרב אחיו.
2. [פירוש שני: הספרי לגירסת רש"י]: ובספרי לרש"י [את הפסוק הבא]: ונחלה לא יהיה לו – זו נחלת שאר: בקרב אחיו – זו נחלת חמשה. ואינו יודע מה הוא [=הפירוש של 'שאר']?

ונראה לי: שאר כנען שמעבר הירדן ואילך נקראת ארץ חמשה עממים ושל סיחון ועוג [=נקראת ארץ] קני עממים אמורי וכנעני – ונחלת שאר [כוונתו: שאר הארצות שמתוך עשר האומות שהובטחו לאברהם בברית בין הבתרים] לרבות קני וקניזו וקדמוני [שגם שם לא ינחלו הלוויים]

וכן לורש [=הספרי במקום אחר] צפ' מתנות שנאמרו לאהרן על כן לא היה ללוי וגו' להזהיר על קניזו וקניזו וקדמוני.

וכוונתו ל'פרשת המתנות' בספר במדבר פרק יח

(כג) וְעָבַד הַלְוִי הוּא... וּבְתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֹא יִנְחָלוּ נִחְלָה: (כד) כִּי אֶת מַעֲשֵׂר בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר יָרִימוּ לַיהוָה לְיָדוֹ תְּרוּמָה נְתַתִּי לְלוֹיִם לְנִחְלָה עַל כֵּן אֲמַרְתִּי לָהֶם בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֹא יִנְחָלוּ נִחְלָה:

ודורש על זה בספרי פרשת קרח פיסקא ד

ד"א על כן אמרתי. למה נאמר [פעם שניה] לא ינחלו נחלה? לפי שנאמר [דברים ז] ונשל גוים רבים מפניך אבל קני וקניזו וקדמוני לא שמענו [שהרי בסיום פסוק זה נאמר במפורש רק 'שבעה גוים רבים ועצומים ממך']

ת"ל 'על כן' וגו': להזהיר ב"ד על כך! [=שגם בקניזו וקניזו וקדמוני, לעתיד לבא] לא ינחלו הלוויים

3. [פירוש שלישי גירסה אחרת בספרי]: קוב נמלא בדברי רבינו קלונימוס הכי גרסינן בספרי:

"ונחלה לא יהיה לו – אלו נחלת חמשה: בקרב אחיו – אלו נחלת שבט".

[ומפרש רבנו קלונימוס את דברי הספרי]: נחלת חמשה שבטים ונחלת שבט שבטים.

ומתוך שמשנה ויהושע לא חלקו נחלה אלא לחמשה שבטים בלבד, שכן משנה הנחיל לראובן וגד וחלני שבט מנשה ויהושע הנחיל ליהודה ואפרים ולחלני שבט מנשה.

ושבט האחרים נטלו מאליהן אחרי מות יהושע מתוך כך הזכיר חמשה לבד ושבט לבד:

עיונים ברש"י זה:

וצריך להבין:

- א. מדוע לא הסתפק רש"י בפשט הפשוט: "ונחלה גמורה [כלומר, נחלה בקרקע] לא יהיה לו?"
- ב. מדוע נזקק לשתי הגירסאות בספרי – ולא בחר את זו הנראית לו יותר?
- ג. מאי כוונת רש"י בפירוש 'ונראה לי': בהזכירו את ארץ 'שני עממין' סיחון ועוג, [=שאינם מופיעים כלל בדרשת הספרי] האם רומז שגם שם אין ללוויים נחלה? או שכוונתו לומר להיפך, ששם אין מניעה שכן תהיה להם נחלה! שהרי הפסוק דידן אינו ממעט מנחלה, כי אם את "נחלת שאר" ו"נחלת חמישה" בלבד?

וב"ספר הזכרון" פירש כוונת רש"י: "אבל בארץ סיחון ועוג שבעבר הירדן מזרחה אין צריך להזהיר, לפי שכבר החזיקו בעליה שני המטות וחצי המטה, ומה טעם שיזהירם שלא נתנו להם משלהם!?"

וזה יעשה רבנו קלונימוס המפרש שהפסוק שולל נחלת חמישה שבטים [שבהם גם אותם שהנחיל משה: ראובן וגד וחצי המנשה]...

- ד. מדוע דרושה לרש"י הוכחה-נוספת מספרי בפר' קורח: "וכן דורש [=בספרי] בפרשת מתנות" ולא הסתפק בספרי שבפסוק זה? ה. לגירסת רש"י בספרי, ייפלא ששולל תחילה נחלת שאר, והו"ל לשלול תחילה 'נחלת חמישה' [בהווה, בזמן יהושע] ואח"כ לדבר על ה'שאר' [שלשת הארצות שיבואו לישראל לעתיד לבא]?
- ו. בפסוק הקודם כבר נאמר: "לא יהיה לכהנים הלוויים חלק ונחלה עם ישראל" - א"כ למה לי לכפול "בקרוב אחיו"?
- ז. ולגירסת רבינו קלונימוס בספרי, אינו מובן לשם מה צריך הכתוב לרבות שלילת נחלת הלוויים גם בנחלת 'שבעה' [והלא כל י"ב השבטים בתוך ארץ כנען המובטחת נחלו] מדוע היית חושב שבנחלת 'שבעה' כן ינחלו הלוויים...?

השלילה שנכפלה

בדרך הפשט: שלילת הלוויים מלנחול, היא בגלל ש'הוי' הוא נחלתו ואי"ז קשור לאיזה 'איזור בארץ' מדובר! [הם עוסקים בעבודת המקדש ותמורת זאת הם מקבלים תרו"מ]

כפיירק"י: "חלק - צניזה. ונחלה - זלכץ" סתם ומשמעו בכל חבלי הארץ אינם נוחלים!

אך לפי"ז יוקשה בכפליים:

לא רק מדוע נכפלה השלילה [בשני הפסוקים] אלא גם שתיבות 'בקרוב אחיו' מיותרות, שהרי כבר אמר: 'חלק ונחלה עם ישראל' - מה דורשים מהם?

פירוש הספרי - גירסת רש"י:

פסוק ראשון מדבר בהווה, [לקראת כניסתם לארץ כנען] פסוק שני ["ו-נחלה לא יהיה לו בקרב אחיו"] מדבר על לע"ל שגם בק.ק.ק. - לא ינחלו הלוויים.

וכי תימא: מהיכי תיתי לחשוב שלעתיד לבא' כן ינחלו, שצריך לשלול זאת!?

הוא אמינא: כיון שטעם שנשללו מנחלה הוא:

... מפני שהובדל לעבוד את י"י לשרתו ולהורות דרכיו הישרים ומשפטיו הצדיקים לרבים שנאמר יורו משפטיך ליעקב ולא ותורתך לישראל לפיכך הובדלו מדרכי העולם לא עורכין מלחמה כשאר ישראל ולא נוחלין זוכין לעצמן בכח גופן... [רמב"ם שמיטה ויובל יג, יב.]

אבל בעידן המשיח אולי הגשמיות לא תבלבלם:

... שהטובה תהיה מושפעת הרבה וכל המעדנים מצויין כעפר ולא יהיה עסק כל העולם אלא לדעת את ה' בלבד [וכל ישראל יהיו אז כמו 'שבט לוי' ולא יופרעו מהגשמיות - כך גם שבט לוי...]

לכן כפל הכתוב ללמדנו שגם לע"ל אינם נוחלים!

כדמשמע מהרמב"ם הלכות שמיטה ויובל פרק יג

[יא] יראה לי שאין הדברים אמור' [=כוונתו לשלילת הלוויים מלנחול חלק בארץ] אלא בארץ שנכרתה עליה ברית לאברהם [=כולל קניני קניזי

וקדמוני] ליצחק וליעקב וירשוה בניהם ונתחלקה להם, אבל שאר כל הארצות שכובש מלך ממלכי ישראל הרי הכהנים והלוים באותן הארצות ובביזתן ככל ישראל:

הא למדת שבקיני קניזי וקדמוני אסור יהיה להן ללוויים לנחול.

ולמה מדגיש הכתוב 'בקרוב אחיו' פשיטא!

י"ל שגם שלילתם מ'נחלת חמישה' [עממין שבכנען] קאי על לע"ל [שהרי בכניסתן לארץ בהווה כבר נאמר שלא ינחלו] - היינו שגם לעתיד אחר שיכבשו ק.ק.ק. - עדיין תישלל נחלת הלוויים גם ב'נחלת חמישה' [שלכן הקדים שלילת 'שאר' לפני שלילת 'חמישה'...]

ולמה תעלה על דעתך, שלעתיד לבא כן ינחלו ב'נחלת חמישה'...?

כי "תניא עתידה ארץ ישראל שתתחלק לשלשה עשר שבטים" [לאחר שיירחיב ה"א את גבולך] ותתקיים 'חלוקה מיוחדת' של א"י המורחבת ל"שלשה עשר חלקים" - כמתואר בספר יחזקאל מח.

(יב) והייתה להם תרומיה מתרומת הארץ קדש קדשים אל גבול הלויים: (לא) ושערי העיר על שמות שבטי ישראל שערים שלושה צפונה שער ראובן אחד שער יהודה אחד שער לוי ...

ועלה על דעתנו שרק בק.ק.ק. - לא ינחלו הלוויים - כי ארצות אלו 'פטורים מהמעשר' [כי רק מה שהראו ה' למשה חייב במעשרות] - ואם ינחלו שם [בלי מעשרות] יפטרו עצמם מעבודת המקדש...

אבל אולי חלקם בחלוקה המחודשת שב'נחלת חמישה' שבכנען [שחייבים במעשרות] ואין חשש שאם ינחלו יפטרו עצמם מעבודת המקדש...

אולי לעתיד לבא כן יקבלו שם נחלה, כאמור שבימות המשיח, הנחלה הגשמית לא תפריע להם בהתבדלותם לקדושה.

•

לכן הוצרך הכתוב לכפול וגם להוסיף שגם 'בקרב אחיו' [בתוככי ארץ כנען דלעתיד] לא ינחלו!

[והפסוקים ביחזקאל עוסקים רק ב'ערי הלוויים' או ב'שער לוי' כסמל... אבל 'נחלה גמורה' לא יקבלו!] - והטעם:

כי אף שלעתיד אמנם כל ישראל יהיו בדרגת 'שבט לוי' ולא תפריע להם הנחלה, אבל שבט לוי יעבדו במקדש גם לעתיד, לכן אין ראוי שינחלו 'נחלה גשמית'...

ועוד, [מבאר הרבי]: כי מעלת ישראל 'תשתדרג' לעתיד מהשפעת 'עידן הגאולה', אבל 'שבט לוי' זו 'מעלה עצמית' ולכן בלתי משתנה מעמדם!

ולהעיר שלגירסת רש"י בספרי, רק 'נחלת חמישה' עממין' נשללת מהלוויים גם לעתיד לבא,

אבל מינחלת שני עממין' סיחון ועוג [דבני גד ובני ראובן] לא נשללו, כי אותם לא מיעט הכתוב! - והטעם שלא נתמעטו לע"ל:

כי הם לא יהיו בגבולותיה העתידיים של הארץ שתתחלק לייג שבטים - כאמור ביחזקאל:

רש"י יחזקאל מז, יח.

(יח) ומבין הגלעד ומבין א"י - מנר מזרחי קל ארץ כנען ואין עבר הירדן בתוך מנצרים הללו כי אם ארץ כנען לזדה וכן בגבולין הממונצרים בתורה אין עבר הירדן בתוכם וכן פירוש המקרא הזה

הספרי - לגירסת רבנו קלונימוס

הקושי בפירושו של רש"י לתיבת 'שאר' הסתומה [שלכן הוצרך לרבנו קלונימוס] הוא: לא רק בגלל היותו 'השערה' בלבד [שהכוונה ל'שאר האומות'] משא"כ לגירסת רבנו קלונימוס הביטוי הסתום 'שאר' - איננו מופיע בלשון הספרי! -

מלבד זאת יוקשה גם: מדוע לפרש שפסוק זה קאי על 'לעתיד לבא'? והלא כל ההוראות של משה נאמרו לדור שנכנסים עתה לארץ [והרי לא הקדים 'ואם ירחיב ה"א את גבולך' וגו']

ובפרט שהתורה טרם קבעה מה דינם של ק.ק. האם בכלל יתחלקו לכל השבטים? - מדוע חשוב לקבוע עתה - מי לא ינחל שם?...

•

לכן מביא את גירסתו של רבנו קלונימוס

"ונחלה לא יהיה לו - אלו נחלת חמשה: בקרב אחיו - אלו נחלת שבטים".

[ומפרש רבנו קלונימוס את כוונת הספרי:] נחלת חמשה-שבטים [שהנחילום משה ויהושע] ונחלת שבטים [שנחלו בעצמן].

ומהיכי תיתי שנחשוב שיהיה הבדל ביניהם? והלא כולם מארץ ישראל המה ומאי נפק"מ אופן קבלת-נחלתם?

והתשובה: בפשוטו של מקרא נשללו לנחול רק בארץ שניתנה לנו ע"י הקב"ה! כי שם מקבלים 'תרומות ומעשרות' - חלף עבודת המקדש!

והוא אמינא: רק ב'נחלת חמישה' שהנחילום משה ויהושע - כשליחי הקב"ה, נחשבת כ'מתנת הקב"ה'

אבל 'נחלת שבעה' שבטים שנטלו מעצמן - אינה נחשבת כנתונה מהקב"ה - ולכן יכולים לנחול שמה [כבשאר ארצות] - ע"ד שמצינו בביכורים:

תלמוד ירושלמי מסכת בכורים דף ו' א

תני [לגבי חיוב ביכורים מעבר לירדן] אשר נתתה לי לא שנטלתי לי מעצמי...

קמ"ל הספרי שגם 'נחלת שבעה' נחשבת למתנת הקב"ה, שהרי קבלוה עפ"י הגורל של משה ויהושע [ואינה דומה לארץ סיחון ועוג].

⊠

הקושי בפ"י רבנו קלונימוס:

א. אם 'ונחלה לא יהיה לו בקרב אחיו' כולל כל השבטים, מה הצורך בפסוק הקודם: "לא יהיה לפנהימים הלויים ... חלק ונחלה עם ישראל"?
ב. לגירסתו: לא נתמעטו מלנחול בק.ק. [שאינם מרומזים כלל בפסוק זה] ודעתו תואמת לגמרא:

בבא בתרא דף נ"א.

אמר רב יהודה אמר שמואל כל שהראהו הקב"ה למשה חייב במעשר, לאפוקי מאי? לאפוקי קיני קניזי וקדמוני. [אף שהם נחשבים כארץ המובטחת]

ולכן נחלים שם הלוויים ויתפרנסו מנחלתם ולא יזדקו לתרו"מ

אבל נמצא שמפרש את ה'ספרי' במנוגד לספרי בפר' מתנות [קרח] שקובע במפורש שאינם נוחלים בק.ק. [ולכן מביא רש"י את הסיוע מפר' מתנות ב'ספרי']

ג. הרי שלילת נחלת הלוויים היא ממנין הלאווין שבתורה, כיצד יתכן שלעתיד לבא יתבטל לאו מן התורה?! זאת התורה לא תהא מוחלפת!

לכן למרות הקשיים שישנם על רש"י בגירסתו, מעדיף הוא להותיר את פירושו כראשון.

השלכות הלכתיות לשני הפירושים:

נחלקו הפוסקים האם לע"ל בקיני קניזי וקדמוני - יהיה לשבט לוי חלק ונחלה או לא?

ב'מנחת חינוך' [מצוה תח] כותב שלדעת הרמב"ם לא יטלו הלויים נחלה לע"ל בק.ק.ק. ודייק זאת מלשון הרמב"ם דלעיל:

הרמב"ם הלכות שמיטה ויובל פרק יג (יא) יראה לי שאין הדברים אמורי [=כוונתו לשלילת הלויים מלנחול חלק בארץ] אלא בארץ שנכרתה עליה ברית לאברהם [=כולל קיני קניזי וקדמוני] **ליצחק וליעקב** וירשוה בניהם ונתחלקה להם.

אבל שאר כל הארצות שכובש מלך ממלכי ישראל הרי הכהנים והלויים באותן הארצות ובביזתן ככל ישראל:

וחנה לרבינו קלונימוס יוקשה:
לדעתו שלא מיעט הכתוב את הלויים מק.ק.ק. ולכן שם כן ינחלו לעתיד לבא

כיצד יתוון זאת עם פס"ד הרמב"ם?
שהרי ק.ק.ק. הובטחו בברית בין הבתרים וע"כ נוהג בהם איסור נחלת הלויים!

ויובן עפ"י דיוק רבנו בלשון הרמב"ם
בהלכה אחת לפני המבאה הקודמת:

(י) כל שבט לוי מוזהרין שלא ינחלו בארץ כנען

וכן הן מוזהרין שלא יטלו חלק בביזה בשעה שכובשין את הערים שנאמר לא יהיה לכהנים הלויים כל שבט לוי חלק ונחלה עם ישראל חלק בביזה ונחלה בארץ וכן הוא אומר בארצם לא תנחל וחלק לא יהיה לך בתוכם

מלשונו: "בארץ כנען" שלא כדרכו לקרא לה "ארץ ישראל", מובן שבא לשלול חלקים שהם כן שייכים ל"ארץ ישראל" המובטחת בברית בין הבתרים, אבל אינם מ"ארץ כנען" - ואלו הן?

הוי אומר: קיני קניזי וקדמוני, הא למדת שלדעת הרמב"ם, שם אינו חל איסור שלילת הנחלה משבט לוי!

ואף שבהלכה הבאה מגדיר האיסור ב"ארץ שנכרתה עליה ברית לאברהם"...
אבל מיד מוסיף על כך תנאי: שירשוה ונתחלקה להם

[לאפוקי ק.ק.ק. שגם לא ירשוה וגם לא נתחלקה בגבולות הארץ שבתורה]

ואף שעל ק.ק. נכרתה ברית בין הבתרים

ואולי יש לדייק בלשון הרמב"ם שכתב: "ארץ שנכרתה עליה ברית לאברהם ליצחק וליעקב" הזכיר שלשתן ולא הסתפק לומר שנכרתה לאברהם בלבד,

כי חבלי הארץ שמוזכרים מפורש בתורה שהובטחו גם ליצחק וליעקב הם "הארצות האל" שבכנען בלבד,

מה שא"כ קיני קניזי וקדמוני, הובטחו מפורשות רק לאברהם ולא הוזכרו אצל יצחק ויעקב. - עליהם לא חל הלאו ש'לא ינחלו נחלה'.

נמצא שפירושו של רבינו קלונימוס איננו סותר דעת הרמב"ם!

וגם לא נתבטל שום לאו ממניין הלאוין לעתיד לבא - כי על ק.ק.ק. מלכתחילה לא נאמר הלאו!

ואילו פירוש רש"י בגירסתו ב'ספרי' - תואמת לפשט המקרא, אבל לא להלכה ברמב"ם...

